

УДК 726.8

Anna Leśniczuk

Pochówki w obiektach sakralnych na Podlasiu na przykładzie Knychówka

Анна Леснічук

Поховання в священних об'єктах на Підляшші на прикладі Книхувка

На метричних книгах парафії Книхувек та фотографіях із крипти досліджено поховання у католицькому костелі в Книхувку між XVIII та XX ст.

Ключові слова: поховання, Католицька церква, Книхувек, Підляшшя, Волинь

Anna Lesnichuk

Burials at sacred objects in Podlasie on the example of Knychowek

Burials inside the Catholic Church in Knychowek for the period between 18th and 20th centuries are described. The investigation is based on the records of the Knychowek parish registers and photographs from the crypt.

Keywords: burials, Catholic Church, Knychowek, Podlasie, Volyn

Grzebanie zmarłych na terenie obiektów sakralnych było w czasach I Rzeczypospolitej rozpowszechnione. Dotyczyło to zarówno dużych miast jak i parafii wiejskich. W niniejszym opracowaniu przedstawiam pochówki w kościele parafialnym w Knychówku. Jest to obecnie miejscowość położona w gminie Korczew, w powiecie siedleckim, w województwie mazowieckim nad rzeką Kołodziejką. Znajduje się na obszarze historycznego Podlasia. Tereny te w latach 1323–1324 znalazły się pod panowaniem litewskim. Przez lata były punktem spornym pomiędzy władcami Litwy a książętami mazowieckimi. Władysław Jagiełło nadał te ziemie w 1391 roku księciu mazowieckiemu Januszowi I. Jego następca książę Bolesław utracił zwierzchność nad ziemią drohicką około 1444 roku na rzecz Wielkiego Księstwa Litewskiego. Po zawarciu unii lubelskiej w 1569 roku ziemie te włączono ostatecznie do Korony [1, s. 61].

W Knychówku znajduje się niewielki późnorennesansowy kościół parafialny z XVII wieku (il. 1). W jego podziemiach przez lata urządzano pochówki. Wielokrotnie pisano o architekturze i historii tego obiektu sakralnego w literaturze popularno-naukowej oraz w prasie regionalnej. Podstawowym kompendium wiedzy jest «Katalog zabytków sztuki w Polsce». Przeprowadzona kwerenda biblioteczna i archiwalna utwierdziła mnie w przekonaniu,

Kościół parafialny w Knychówku.

Il. 1. Kościół parafialny w Knychówku (Tygodnik Ilustrowany, 1869, Nr 86, s. 92)

że powinien powstać tekst poświęcony pochówkom w kościele pw. Św. Stanisława Biskupa i św. Anny w Knychówku. W moim przekonaniu osoby tam spoczywające zasługują na upamiętnienie ze względu na wkład, jaki mają w historię nie tylko Podlasia.

Już w II połowie XV wieku w opisywanej miejscowości istniał drewniany kościół, ufundowany przez Kordulę i Przeclawę Korczewskich. Świątynia należała do parafii drohickiej i tam odprowadzano dziesięciny. Dopiero syn fundatorów Stanisław Korczewski poczynił starania o ustanowienie parafii w swoich dobrach. Napotkało to na opór plebana drohickiego, który rościł sobie prawa do dziesięcin z dóbr korczewskich. Ostatecznie spór został rozstrzygnięty w Wilnie w 1493 roku przez wielkiego księcia litewskiego Aleksandra Jagiellończyka na korzyść Stanisława Korczewskiego. Władca przyznał dziesięciny kościołowi w Knychówku. Decyzję tę zaakceptował biskup łucki Jan. Już 24 kwietnia 1494 roku Jan Andruszewicz biskup łucki konsekrował kościół wzniesiony przez Korczewskich [2, s. 197]. Ostatecznie został on rozebrany w 1631 roku.

Il. 2. Wejście do krypty. Fot. M. Leśniczuk

Stojąca do dziś świątynia została zbudowana przez marszałka wielkiego litewskiego Krzysztofa Wiesiołowskiego. Miało to być jego wotum pokutne. Budowę ukończono w 1668 r. Konsekracja nowego kościoła miała miejsce między 1728 a 1733 r. Jest to budowla późnorenesansowa, murowana z cegły i kamienia, tynkowana. Posiada jedną nawę i wieżę od strony zachodniej. Nawa jest trójprzęsłowa, prezbiterium niższe i węższe od nawy. Przy prezbiterium znajdują się skarbczyk oraz zakrystia [3, s. 8].

W prezbiterium znajduje się ołtarz barokowy, ufundowany w 1727 roku przez Wiktoryna i Anielę Kuczyńskich. Wykonał go drohiczyński snycerz Łukasz Piotr Grzegułkowski. Znajdują się na nim po bokach rzeźby świętych Wojciecha biskupa i Augustyna. W polu środkowym ołtarza

Il. 3. Widok na wewnątrz krypty od strony wejścia. Fot. M. Leśniczuk

mieści się obraz pochodzący z XIX wieku, przedstawiający św. Stanisława biskupa – prawdopodobnie jest on dziełem Józefa Buchbindera [3, s. 9]. To właśnie pod ołtarzem głównym mieszczą się szczątki doczesne osób zasłużonych dla Kościoła. Pozostali parafianie byli grzebani na cmentarzu przykościelnym, a niektórzy również pod posadzką, wewnątrz kościoła. Działo się tak do roku 1849. Wtedy powstał nowy cmentarz grzebalny, położony niedaleko świątyni.

Według tablicy, znajdującej się w kruchcie kościoła, zlokalizowano tutaj 10 pochówków oraz urnę z prochami Krystyna hr. Ostrowskiego, przywiezioną z Londynu w 1983 r. W miejscu tym jest jednak o kilka trumien więcej i nie jest dokładnie wiadome, kogo w nich złożono.

Wejście do podziemi znajduje się przed ołtarzem głównym do celebracji Mszy św. Kryptę stanowi niewielkie pomieszczenie. Do jego wnętrza prowadzą schody z cegły. Na ich końcu jest futryna bez drzwi i otwór prowadzący do wnętrza. Wymiary tego miejsca to około 5 m × 3 m, krótszym bokiem dotyka fundamentów kościoła. Jest ono sklepienie kolebkowo cegłą. Natomiast otwór wentylacyjny orientowany jest na południowy wschód.

Przejście do krypty jest ciasne i niewygodne (il. 2), a ona sama dosyć obszerna (il. 3). Wchodząc, zwracamy odrazu uwagę na trumny, ustawione na kształt stosu (wzdłuż i poprzek, piętrowo). Z prawej strony stoi ozdobna metalowa, należąca do Ludwika z Kuczyńskich Ostrowskiej. Na niej jest ustawiona prosta urna z miedzianej blachy z wygrawerowanym na mosiężnej tabliczce napisem: «Krystyn Ostrowski». Po lewej stronie znajduje się kolejna metalowa trumna, należąca zapewne do Aleksandra Ostrowskiego. Obie stoją nisko, bezpośrednio na piasku. Jest do nich swobodny dostęp. Pozostałe trumny zlokalizowane są piętrowo «na krzyż». Wśród nich wyróżnia się ta obita paśową materią, jest ona ustawiona w poprzek pomieszczenia. Zachowała się przy niej częściowo zniszczona żółta, metalowa tablica z odręcznym pismem. Spoczywają w niej szczątki doczesne Aleksandra Kuczyńskiego.

W opisywanym pomieszczeniu znajdują się jeszcze trzy metalowe trumny. Jedna z nich, ułożona wzdłuż krypty należy zapewne do Joanny Kuczyńskiej. Wieko jest uszkodzone, znajduje się w nim dziura. Dwie kolejne trumny kryją najprawdopodobniej szczątki Józefy z Butlerów oraz Feliksa małżonków Kuczyńskich.

Pozostałe trumny, znajdujące się w tym miejscu są w stanie rozsypki. Z tego też powodu trudno jest rozeznaczyć w dokładnej ilości zlokalizowanych tutaj pochówków. Można przypuszczać, że osoby te zmarły najprawdopodobniej w latach 1728–1814. W kruście świątyni umieszczone są tablice, poświęcone osobom tutaj spoczywającym. Napis na jednej z nich głosi:

*«Pamięci w Bogu spoczywających
Felixa, Józefy z Hr. Butlerów
Aleksandra, Joanny z Wulfersów
Zdzisia, Amelci, Leosia Kuczyńskich
Ludwika z Kuczyńskich
Cecylii, Alexandra Hr. Ostrowskich
Proszą o Zdrowaś Marja»*

Druga tablica z kruchy jest poświęcona Krystynowi i Wandzie hr. Ostrowskim. W krypcie spoczywają prochy hrabiego, natomiast hrabina jest pochowana w Londynie.

Po wymianie podłogi w kościele na nową, która miała miejsce w 2007 roku, wejście do krypty zostało zabudowane. Obecnie dotarcie do niej jest utrudnione [4, s. 4].

Osoby, spoczywające w tym miejscu, związane są z dziejami sąsiedniego Korczewa oraz całego Podlasia. Wspomagały one swój kościół parafialny, a także brały czynny udział w życiu politycznym regionu oraz całego kraju.

Jedna z zachowanych do dzisiaj trumien należy jak już wyżej wskazano do Feliksa Kuczyńskiego. Urodził się w 1765 r. w Radziwiłłowie na Wołyniu [5, s. 1]. Był synem Leona Macieja Kuczyńskiego oraz Magdaleny z Kossakowskich, właścicieli dóbr korczewskich w ziemi drohickiej oraz worotniewskich i kurczyckich na Wołyniu. Pełnił kolejno urzędy: skarbnika drohickiego, miecznika podlaskiego, cześnika podlaskiego. Był także deputatem do Trybunału Koronnego (1789 r.) [6, s. 84]. W czasie powstania kościuszkowskiego w 1794 roku został wybrany na członka komisji porządkowej drohickiej przez zjazd szlachty tej ziemi. Następnie mianowano go na pełnomocnika Rady Najwyższej Narodowej. Feliks Kuczyński sporządzał raporty o ruchach wrogich wojsk. Były one dokładnie analizowane oraz przekazywane Kościuszcze albo generałowi Józefowi Orłowskiemu. Dzięki tak pozyskanym informacjom pospolite ruszenie liczyło około 7 tysięcy ludzi i zdołało obsadzić linię Bugu pomiędzy wsiami Granne i Mielnik. Z tego też powodu w czasie marszu Suworowa na Warszawę majątek Korczew został zniszczony, a Feliks schronił się prawdopodobnie w stolicy. W 1804 r. legitymował się ze szlachectwa w Galicji Zachodniej. Ostatni cześnik podlaski dwukrotnie wchodził w związki małżeńskie. Pierwszą żoną była Alojza z Jabłonowskich, kolejną Józefa z Butlerów – starościanka preńska. Z drugiego małżeństwa na świat przyszły dwie córki: Felicjanna Konstancja i Józefa Kornelia oraz syn Aleksander Michał Józef. Feliks Kuczyński zmarł 28 lutego 1814 r. [7, brak paginacji].

W kolejnej trumnie spoczywają szczątki drugiej żony Feliksa, Józefy z Butlerów. Urodziła się około 1781 r. jako córka Michała i Marianny z Markowskich hrabiów Butlerów. Była to kobieta postępową jak na czasy, w których przyszło jej żyć. Władysław Wężyk w «Kronice rodzinnej» pisał, że brała wraz z mężem udział w polowaniach (ubrana w strój męski) oraz paliła lulki. Nie miała zbyt dużego zamiłowania do kobiecych prac – takich, jak na przykład haftowanie. Nie przykładła też większej wagi do kształcenia swojego syna Aleksandra. Zmarła 25 sierpnia 1854 roku, przeżywszy lat 73.

Akta metrykalne wspominają również, że w kościele pod ołtarzem głównym została pochowana Stefania Katerla, wnuczka Feliksa i Józefy Kuczyńskich. Była córką Franciszka i Józefy z Kuczyńskich małżonków Katerłów. Dziewczynka zmarła na febrę w 1850 roku w wieku 16 lat [4, s. 6]. Do niej należy najprawdopodobniej trumna, znajdująca się na samej górze całego stosu.

W krypcie kościoła knychowskiego spoczywa również Aleksander, syn Feliksa i Józefy z Butlerów małżonków Kuczyńskich. Urodził się w 1803 roku. Nie uczęszczał do szkół. Jego edukacją – jak już wspominałam wyżej – zajmowała się matka. Jako dojrzały mężczyzna wziął udział w powstaniu listopadowym. Pełnił funkcję adiutanta generała Józefa Chłopickiego. Był organizatorem oraz oficerem gwardii ruchomej województwa podlaskiego. Z własnych środków wystawił 60 strzelców. Po powstaniu osiadł w Korczewie. Posiadał również dobra: miedzeńskie (powiat węgrowski), kurczyckie i worotniewskie (gubernia żytomierska), Zypłe (Suwalszczyzna) oraz Woźniki (powiat łosicki).

Największą pasją Aleksandra Kuczyńskiego była hodowla koni wyścigowych oraz wierzchowych. W swoich majątkach prowadził stadninę koni czystej krwi arabskiej [6, s. 80]. Zajmował się nie tylko hodowlą wierzchowców. Brał też czynny udział w organizowaniu Towarzystwa Wyścigów Konnych w Warszawie, a od 1843 r. pełnił funkcję jego prezesa [8, s. 50]. W 1834 roku poślubił Joannę z Wulfersów. Z tego na świat przyszły trzy córki: Ludwika, Józefa oraz Cecylia. Aleksander zmarł 20 maja 1858 roku w Warszawie [9, s. 30]. Z chwilą jego śmierci wygasła korczewska linia rodu Kuczyńskich.

Obok męża w krypcie została pochowana również małżonka Aleksandra Joanna z Wulfersów. Urodziła się 29 grudnia 1812 roku w majątku rodzinnym Potycz (powiat grójecki). Była córką Piotra Wulfersa i Amelii z Hubów [6, s. 80]. Jak już wyżej wspominałam, w 1834 roku poślubiła Aleksandra Kuczyńskiego. Przed tym wydarzeniem zmieniła wyznanie z luterańskiego na katolickie [10, s. 61]. Przeszła do historii jako adresatka listów Cypriana Kamila Norwida (polski poeta, dramatopisarz, prozaik; urodził się 24 września 1821 roku we wsi Laskowo - Głuchy, zmarł 23 maja 1883 roku w Paryżu) oraz jego przyjaciółka. To dla niej poeta napisał utwór «Do pani na Korczewie». Poznali się około 1841 roku w Warszawie, jeszcze za życia Aleksandra. W późniejszych latach spotkali się wielokrotnie

w czasie bytności Joanny wraz z córkami w Paryżu. Pod koniec lat 60. XIX w. blisko dziesięcioletnia korespondencja ustała. C. K. Norwid nigdy nie odwiedził Korczewa, znał go jedynie z listów. Joanna z Wulfersów Kuczyńska zmarła w 1888 r. [6, s. 81].

Obok matki spoczywa również jej najstarsza córka Ludwika z Kuczyńskich Ostrowska. Urodziła się w 1840 roku w Warszawie. W 1863 roku zawarła związek małżeński z Tadeuszem Leonem hrabią Ostrowskim herbu Rawicz [11, s. 1208]. Jako najstarsza córka odziedziczyła dobra po swoich rodzicach. Przez to małżeństwo w Korczewie pojawiła się rodzina Ostrowskich. Związek ten nie okazał się szczęśliwy, mimo przyjścia na świat dwójki dzieci. Małżonkowie rozstali się ostatecznie w 1870 roku i hrabia Ostrowski wyjechał do Paryża.

Po śmierci matki Ludwika rozpoczęła samodzielne gospodarowanie w Korczewie. Zarządzała sama majątkiem do chwili śmierci w 1906 roku.

W krypcie został pochowany syn Ludwiki i Tadeusza hr. Ostrowskich Aleksander. Urodził się 10 lipca 1866 r. w Korczewie [12, s. 103]. Nie wiemy, gdzie się kształcił, było to prawdopodobnie nauczanie w domu. Szczególnie zamięłowanie przejawiał do botaniki. Odbywał podróże po Europie, przywoził z nich różne okazy egzotycznych roślin.

W 1893 roku poślubił młodziutką Helenę Klotyldę Tyszkiewicz herbu Leliwa [12, s. 103]. Rodzicami panny byli Józef i Zofia z Horwattów Tyszkiewiczowie, właściciele dóbr Połąga (powiat grobiński) i Kretynga (powiat telszewski) na Litwie. Z małżeństwa Aleksandra i Heleny hrabiów Ostrowskich na świat przyszło dwóch synów – Krystyn oraz Leon. Aleksander zmarł 14 listopada 1904 roku w Warszawie [12, s. 103]. Jego trumna została przewieziona do Knychówka. Po jego śmierci majątkiem zarządzała Helena Ostrowska. Działo się tak do 1918 roku, kiedy to przekazała zarząd najstarszemu synowi.

W kościele knychowskim znajduje się również urna z prochami Krystyna hrabiego Ostrowskiego, złożona tutaj przez córkę w 1983 roku. Ostatni przedwojenny właściciel dóbr korczewskich urodził się w Warszawie w 1893 roku jako syn Heleny z Tyszkiewiczów i Aleksandra hrabiów Ostrowskich. Otrzymał gruntowne wykształcenie, co w połączeniu z innymi zdolnościami pomogło mu w sprawowaniu funkcji publicznych. Uczył się w szkole z internatem księdza Jana Gralewskiego w Prokocimiu pod Krakowem. Następnie kontynuował naukę w Wyższej Szkole

Rolniczej oraz w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie. W 1920 roku uzyskał doktorat na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego. Temat jego pracy brzmiał «Służebności w Królestwie Polskim». W 1918 roku w Monachium poślubił córkę warszawskiego przemysłowca Wandę Krafft (1895–1951). Po jej śmierci zawarł w 1965 roku powtórny związek małżeński z Eileen Bernadotte Rock, primo voto Burlingham (1915–1986). Z pierwszego małżeństwa przyszły na świat dwie córki: Renata Maria Krystyna (1920–2000) oraz Joanna Helena Beata (ur. 1931) [12, s. 107].

Ostrowscy dużo podróżowali po Europie, zwłaszcza w okresie wakacyjnym. Krystyn był jedynym spadkobiercą rodzinnego majątku. Potrafił godzić rozliczne zajęcia gospodarskie i rodzinne z politycznymi oraz publicznymi. Biegle władał pięcioma językami obcymi: angielskim, francuskim, niemieckim, rosyjskim i portugalskim. W okresie II Rzeczypospolitej był dyplomatą oraz delegatem Czerwonego Krzyża (zbierając fundusze dla tej organizacji wraz z żoną objechał wiele krajów na całym świecie). Pełnił funkcję prezesa Naczelnej Organizacji Przemysłu Drzewnego i Międzynarodowego Komitetu Drzewnego. Działał też na rzecz lokalnej społeczności. Działał jako radny powiatowy (pow. sokołowski), gminny (Korczew). Był też radnym parafii Knychówek. Przyczynił się do reaktywacji Ochotniczej Straży Ogniowej w Korczewie. Dofinansowywał jej działalność i wyposażył ją w sprzęt. Ponadto uposażył probostwo w Knychówku. W 1925 roku przekazał budynek oranżerii, znajdującej się w kompleksie pałacowym, na kaplicę. Trzy lata później ofiarował plac pod budowę szkoły w Korczewie. Po wybuchu II wojny światowej we wrześniu 1939 roku brał czynny udział w ewakuacji polskiego złota za granicę. Wówczas wraz z żoną, matką i młodszą córką opuścił kraj. Będąc na emigracji w Londynie czynnie działał w życiu politycznym. Był przewodniczącym Komisji Spraw Zagranicznych Rady Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej. Zmarł 15 kwietnia 1980 roku w Londynie. Trzy lata później, w 1983 roku do Polski zostały przywiezione przez młodszą córkę prochy hrabiego.

Oprócz pochówków właścicieli pobliskich dóbr, zlokalizowanych w krypcie pod ołtarzem głównym, w kościele tym są także inne. Jedne z nich umiejscowione zostały najprawdopodobniej pod jednym z ołtarzy bocznych i jest to tak zwany «sklep kapłański». Informację o istnieniu

tego miejsca przekazuje testament księdza Mateusza Niemirki plebana knychowskiego i dziekana łośickiego z 29 sierpnia 1704 roku. Pisze on w nim: «Ciało zaś Ziemi z której wzięte iest, oddaie ; a upraszam aby w Kościele, w Kapłańskim Sklepie położone było» [13, s. 2]. Ponadto w miejscu tym spoczywa proboszcz knychowski Maciej Antoni Kobyliński (zm. 1800 r.) Brak jest informacji na temat kolejnych kapłanów, w tym miejscu pochowanych.

W świątyni istnieją również innego typu pochówki, o których wzmiankują akta metrykalne jako in Templo. Miały one miejsce w latach 1739–1755. Pod posadzką kościoła parafialnego w Knychówku spoczywają: Józef Kostro l. 42 (zm. 1739 r.), Kazimierz Kostro l. 60 (zm. 1739 r.), Konstancja Kobylińska l. 60 (zm. 1744 r.), Urszula Pisarkowa l. 74 (zm. 1745 r.), Anna Mikiczur l. 44 (zm. 1745 r.), Adalbertus l. 90 (zm. 1748 r.), Bartłomiej Slosarz l. 64 (zm. 1754 r.), Jan Wawrzyniec Dziewulski, proboszcz przesmycki (zm. 1755 r.).

Pochówki w obiektach sakralnych były bardzo popularne do XX wieku. Pod ołtarzem głównym często chowano kolatorów i dobrodziejów kościoła. Osoby mniej znaczące, a wyróżniające się szczególną pobożnością były grzebane często pod podłogą świątyni. Potwierdza się to i w Knychówku. Do dziś spoczywają tutaj właściciele pobliskiego Korczewa. Opisanie krypty oraz pochówków tam zlokalizowanych uznałam za ważne, ponieważ niewiele osób posiada o nich wiedzę. Ponadto od prawie dziesięciu lat dostęp do tego miejsca jest utrudniony. W związku z tym wykonane wówczas fotografie są cennym źródłem.

1. Aleksandrowicz P. Diecezja Siedlecka czyli Podlaska. W 150 rocznicę erekcji (1818–1968) / P. Aleksandrowicz // Przyczynki i materiały do dziejów Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej. — Siedlce : Kuria Diecezjalna Siedlecka czyli Podlaska, 1971. — 383 s.
2. Ryżewski G. (red.). Sokołów Podlaski. Dzieje miasta i okolic / G. Ryżewski. — Białystok–Sokołów Podlaski : Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków, Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Białymstoku, 2006. — 910 s.
3. Galicka I. Katalog zabytków sztuki w Polsce / I. Galicka, H. Sygietyńska. — T. X. Województwo warszawskie.— Warszawa : Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, 1965. — Z. 6 : Powiat łośicki. — 33 s.

4. Leśniczuk M. Opis grobów kolatorskich w kościele parafialnym w Knychówku z dnia 17 stycznia 2007 roku : Rękopis w posiadaniu autorki / M. Leśniczuk. — 2007. — 6 s.
5. Odpis aktu chrztu Feliksa Kuczyńskiego z 1773 roku // w posiadaniu autorki. — 1 s.
6. Polski Słownik Biograficzny. — Wrocław : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1971. — T. XVI/ 1-2 : Kubacz Franciszek – Kuznowicz Mieczysław Józef / W. Konopczyński (red.). — 320 s.
7. Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Knychówku. — I/D/4 (Księga zmarłych parafii Knychówek 1811–1825). — brak paginacji.
8. Pruski W. Dzieje wyścigów i hodowli koni pełnej krwi w Polsce: Królestwo Polskie. 1815–1918 / W. Pruski. — Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, 1970. — 454 s.
9. Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Knychówku. — I/D/7 (Księga zmarłych parafii Knychówek 1857–1868). — 236 s.
10. Archiwum Diecezjalne w Drohiczynie, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Knychówku. — I/M/6 (Księga małżeństw parafii Knychówek 1827–1866). — 390 s.
11. Archiwum Państwowe m. st. Warszawy, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej św. Krzyża w Warszawie. — sygn. 36 (Akta urodzeń, małżeństw i zgonów 1863–1863). — 1862 s.
12. Ziemianie polscy XX wieku : słownik biograficzny. — Warszawa : Wydawnictwo DiG, 2007. — Cz. 8 / kom. red. S. Ciepłowska i in. — 205 s
13. Odpis testamentu księdza Mateusza Niemirki z 1704 roku // w posiadaniu autorki. — 7 s.